
Verslag discussiemiddag

Voorkoming van antisociaal gedrag: naar een kosteneffectief beleid

woensdag 11 februari 2009, Universiteit Twente te Enschede.

1) Opening en welkom

Rob van de Peppel (directeur van I&O Research) is de middagvoorzitter. Hij heet iedereen welkom op deze discussiemiddag die is georganiseerd door KISS. De Universiteit Twente is onze gastheer in hun bestuursvleugel. Tot half vijf praten we over de preventie van antisociaal gedrag. Het doel is meer te weten over het aanpakken van sociale problemen die daarmee samenhangen: wat is kosteneffectief en welke hulp kan de wetenschap ons daarbij bieden? Het lokaal beleid kan daarvan profiteren. *Marianne Junger* (hoogleraar Studies Maatschappelijke Veiligheid aan de Universiteit Twente/IPIT) geeft de wetenschappelijke aftrap. Zij gaat in op de vraag hoe we antisociaal gedrag kunnen voorkomen en hoe we vaststellen welke interventies werken. Vervolgens kunnen de aanwezigen hierover vragen stellen. Daarna zijn er twee coreferaten: van *Frank Kerckhaert* (burgemeester van de gemeente Hengelo) vanuit zijn positie als portefeuillehouder Openbare Orde en Veiligheid, en van *Hans Weggemans* (adjunct-directeur van de Dienst Maatschap-

pelijke Ontwikkeling van de gemeente Enschede) vanuit zijn betrokkenheid bij het lokale sociale beleid. Wat heb je hieraan voor de praktijk?

2) Inleiding door Marianne Junger (Universiteit Twente)

Marianne Junger gaat in op de vraag hoe preventieve projecten om antisociaal gedrag te voorkomen, slagen. Dat doet ze op basis van experimenteel onderzoek. Zij start met een aantal ***basisprincipes voor evaluaties***. Stel er is een interventie voor tienermoeders en daarna wordt via 'zelfselectie' een experimentele groep en een controlegroep samengesteld. Zijn de groepen dan gelijk? Nee, want er is sprake van voorsorteren bij zelfselectie, dus van ongelijke groepen. Om deze problemen te voorkomen moet je een gerandomiseerde en gecontroleerde proef houden (Randomized Controlled Trial = RCT). Ze ziet geen ethische bezwaren, want in de medische sector gebeurt het ook, omdat je alleen door het aselekt toewijzen van condities (met de dobbelsteen) weet wat beter is. Het is juist onethisch om geen RCT

te doen. Waarom is het een absolute noodzaak? Sommige interventies zijn duur en hebben geen effect. Sommige interventies zijn zelfs schadelijk.

Ze vraagt de deelnemers aan de bijeenkomst om zelf in te vullen welk beleid men zou adviseren om antisociaal gedrag te bestrijden. Ze geeft zeven mogelijkheden, die ze vervolgens behandelt.

Het **eerste** advies is om **meer inkomen** te geven. Feit is dat er een sterke relatie bestaat tussen inkomen en 'kind-uitkomsten', in het bijzonder tijdens de eerste levensjaren. Maar als je inkomen toevoegt, krijg je niet ineens andere uitkomsten. Marianne Junger beschrijft experimenten naar 13 programma's op dit terrein. Die experimenten laten wel enige effecten zien bij jonge kinderen op schoolprestaties, maar niet voor oudere kinderen. Bovendien zijn het zeer lage effecten (op basis van standaarddeviaties). De gezondheidseffecten, de effecten op externaliserend gedrag en sociaal ongewenst gedrag waren niet significant. De effecten verdwijnen bovendien op de lange termijn. De verklaring voor de geringe positieve effecten is dat bij een hoger inkomen kinderen meer gebruik maken van 'centre based care'. De conclusies voor het eerste advies zijn dat positieve uitkomsten minimaal zijn, en meer geld niet leidt tot een significante verbetering voor kinderen.

Het **tweede** advies is om de **toegang tot bestaande diensten** te vergroten. Op dit terrein zijn twee grote programma's uitgevoerd. Het eerste is het Comprehensive Child Development Programme in de VS. Doel was mensen wegwijs te maken in het doolhof van diensten. De kosten bedroegen 240 miljoen dollar in vijf jaar. De uitkomsten waren over de hele linie negatief. De experimentele groep en de controlegroep gaan beide vooruit. Het tweede programma is Sure Start in Engeland, dat nog loopt. Het heeft betrekking op alle kinderen uit specifieke wijken met een lage sociaal- economische status (SES). Er werd gecontroleerd in vergelijkbare wijken. Het doel was de diensten te verbeteren, maar ook de lokale autonomie te vergroten. Aan Sure Start deden 12.000 kinderen van 9 maanden oud en 3000 kinderen van 3 jaar oud mee. De eerste bevindingen zijn wat teleurstellend: er zijn niet veel significante uitkomsten. Bij tienermoeders is sprake van enige vooruitgang in termen van minder negatief ouderschap en minder probleemgedrag. Bij tienermoeders zijn de uitkomsten juist omgekeerd. Minder verbale ontwikkeling van de kinderen, minder sociale competenties en meer probleemgedrag. De essentie van de verklaring voor deze uitkomsten is het gebrek aan kwaliteit van de diensten en niet goed getrainde welzijnswerkers die niet matchen met de tienermoeders.

Het **derde** advies is om de **lichamelijke gezondheid van moeder en kind** te verbeteren. De gedachte is dat het verbeteren van het dieet van de moeder leidt tot betere cognitieve uitkomsten bij het kind. De Hongerwinter (1944-1945, met 2/3 vroege zwangerschappen) maakte een zogenaamd 'natuurlijk experiment' mogelijk later bij de militaire dienst van deze kinderen. Daaruit bleek een grotere kans op het ontwikkelen van een antisociale persoonlijkheid (OR: 2.5). Wanneer je het dieet van het kind verbetert via vitamines en ijzer, dan is het positieve effect met betrekking tot cognitie (jodium/ijzer) duidelijk. Slechts één studie toont aan dat ijzer het sociale gedrag verbetert. Verklaringen voor de gevonden effecten zitten in het effect van betere hersenen op het IQ (cognitie) en in de 'functional isolation hypothesis': gezondere kinderen verkennen hun omgeving beter (gedrag).

Het **vierde** advies is het afleggen van **huisbezoeken**. Huisbezoeken zijn meestal niet succesvol met uitzondering van één specifiek programma: 'Nurse Family Partnership'. Hiernaar zijn in de VS drie RCT's uitgevoerd. Doel van het programma was het verbeteren van de gezondheid en het functioneren van moeder en kind door flexibel in te spelen op de behoeften van de moeder. Dat gebeurde door een zware inzet van de consultatiebureaus. In Zaandam wordt het uitgevoerd onder de

naam Voorzorg. In de VS zijn al veel studies uitgevoerd naar dit programma. Een samenvatting van de resultaten laat zien dat er op een breed vlak positieve uitkomsten (minder alcoholgebruik, roken, seks, geweld, arrestaties, veroordelingen, weglopen) zijn op een langere termijn. Dit is daarom het beste programma.

Het **vijfde** advies is **kinderopvang**. Sommige studies (surveys) laten een negatief effect zien wat betreft externaliserend gedrag. Andere studies sorteren uit op type moeder. Zij laten een positief effect (in de vorm van minder antisociaal gedrag) zien voor risicomoeders. Helaas is geen experimenteel onderzoek beschikbaar.

Het **zesde** advies is **voorschoolse educatie** ('preschool'). Voorschoolse educatie bevordert de cognitieve vaardigheden, maar bevordert het ook sociaal gedrag? Een voorbeeld is de Perry preschool, een pedagogisch programma voor peuters en kleuters dat in Nederland is uitgevoerd onder de naam 'Kaleidoscoop'. Experimenteel onderzoek laat brede positieve uitkomsten zien, het is dus een effectief programma. Vanuit de zaal komt de opmerking dat deze week een onderzoek in het nieuws was van het Kohnstamm Instituut, dat negatiever was over de effecten.

Het **zevende** advies betreft **opvoedingsvaardigheden** van de ouders. Marianne Junger had geen tijd om dit advies in haar inleiding te behandelen. Dat doet ze wel in de uitgedeelde sheets en in haar preadvies voor de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. Een bekend programma is de 'Parent Child Interaction Therapy' (PCIT) voor twee- tot zevenjarige kinderen met gedragsproblemen en voor ouders die grote moeite hebben met het opvoedingsproces. In een kliniek vindt begeleiding plaats van ouder en kind door ze eerst te leren hechten en ze daarna disciplineren te leren. Onderzoek in de VS toonde aan dat het programma na 850 dagen (mediaan) leidt tot maar 19% kindermishandeling in de PCIT-groep tegenover 49% voor een standaardbehandeling. In Amsterdam is een pilot gehouden met een PCIT-project (De Bascule) met positieve uitkomsten.

De conclusie is dat de resultaten voor de twee eerste adviezen (meer inkomen en de toegang tot bestaande diensten vergroten) negatief zijn en voor de vijf andere (lichamelijke gezondheid van moeder en kind verbeteren, het afleggen van huisbezoeken, kinderopvang, voorschoolse educatie en opvoedingsvaardigheden) positief kunnen zijn. Dat laatste geldt dan wel specifiek voor bepaalde programma's. Het is nog een veld in ontwikkeling. Theo van der Krogt (KISS) wijst ook op een positief

experiment in Eindhoven met vrijwilligers als 'buddy'. Marianne Junger vraagt zich af of hier sprake is van een echt experimenteel onderzoek in de zin van een RCT.

Marianne Junger besluit haar inleiding met een aantal **basisprincipes voor preventie**. De economen Carneiro en Heckman (2003) tonen aan dat gedrag veranderen moeilijk is en preventie op de lange termijn effectiever. Dit geldt ook voor economische indicatoren als werk en inkomen. Daarom heeft dit type onderzoek ook de belangstelling van deze economen getrokken. In een model laten zij zien (het model is ook opgenomen in het preadvies van Marianne Junger voor de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling op p.38) dat de effecten afnemen bij een hogere leeftijd. Hoe vroeger wordt geïnvesteerd in het leven van kinderen, hoe groter de opbrengst is. Dit model is gebaseerd op experimentele studies naar input en output van sociaal kapitaal.

Vanuit de zaal komen de volgende **vragen en opmerkingen**:

- Tot welke leeftijd zijn interventies het meest effectief? Waar ligt de grens? Daarvoor is geen hard bewijs, maar globaal tot een jaar of acht. Daarna worden de kinderen 'streetwise' en zijn ze minder goed te beïnvloeden. Een Canadese studie laat zien dat bij kinderen rond twee en drie jaar de beste

leeftijd is voor beïnvloeding. De veranderbaarheid hangt dus af van de ontwikkelingsfase van het kind.

- Bij jongere kinderen is meer sprake van aanbodgerichte interventie, dat zou je moeten volhouden. Dit verklaart volgens Marianne Junger echter niet de grafiek in het model van Carneiro en Heckman. Hierover is ook nog niet zoveel bekend op basis van grootschalige studies. Dat kleurt wel de presentatie is een opmerking uit de zaal. Marianne Junger geeft aan dat de door haar besproken programma's wel de krenten uit de pap zijn. Veel programma's hebben weinig effect.
- Op een vraag naar de invloed van de omgeving op de uitkomsten van het project antwoordt Marianne Junger dat dat probleem wordt opgelost door het randomiseren in experimenteel onderzoek. *Rob van de Peppel* vraagt hoe wordt omgegaan met uitval in de programma's. Vanuit zijn eigen onderzoekpraktijk weet hij dat dit een lastig probleem is. Marianne Junger vindt dit een belangrijk punt. Een analyse op uitval is nodig, dat moet je meenemen in het onderzoek en de rapportage.
- *Theo van der Krogt* ziet een spanning tussen het uitgangspunt dat interventies voor iedereen moeten werken en dat je interventies moet afstemmen op doelgroepen. Marianne Junger vindt dat je dit per interventie moet bekijken.

ken. Meestal zijn interventies gericht op specifieke risicogroepen.

- *Susan Ketner* (onderzoekster bij Variya) valt op dat veel studies in de VS zijn uitgevoerd. Is dat vergelijkbaar met Nederland, worden dezelfde definities gehanteerd? Marianne Junger gaat daarvan uit, tot het tegendeel is bewezen. Het is belangrijk de programma's ook in Nederland te evalueren. Dat gebeurt weinig, omdat goede evaluaties veel geld kosten en pas op de lange termijn resultaten opleveren. In de VS heerst ook meer een 'value for money' mentaliteit. Verder besteedt NWO in Nederland vooral geld aan meer theoretisch onderzoek en niet zozeer aan beleidsrelevant onderzoek. Overigens zijn er ook tussentijdse resultaten naast de lange termijn resultaten. Verder moet je geduld hebben.
- Wat doe je met antisociaal gedrag bij groepen die helemaal niets willen? Dan is er talent nodig om contacten te maken en responsief te zijn. Deze groepen willen niet per definitie geen hulp, het kost alleen meer moeite. Verder is het motiverend als je de voordelen kunt zien.

3) Coreferaat van Frank Kerckhaert (gemeente Hengelo)

Frank Kerckhaert is zelf van huis uit onderzoeker. Hij vindt het belangrijk het antwoord te vinden op vragen als 'waar

liggen gezondheidsverschillen aan?’ Dat zou wethouders kunnen helpen. Het hoofdpunt van het verhaal van Marianne Junger is dat je jong moet beginnen (tot acht jaar) en moet onderzoeken wat er wel en niet werkt. Dat is een verhaal dat belangrijk is voor beleidsmensen, maar dat heb je nog niet zomaar verteld aan de samenleving. Voor de samenleving is het verhaal niet meteen overtuigend. Een andere theorie is om de interventies te focussen op ‘life-events’ van mensen bijvoorbeeld: uit huis gaan, relatie, ouderschap en scheiding. Hij zou de rendementen van beide theorieën graag met elkaar willen vergelijken.

Voorlopig gaat hij mee met de theorie dat je moet interveniëren tussen nul en acht jaar. Een **eerste** discussiepunt is of we hiervoor een goede beleidsontwikkeling kunnen constateren in ons land. Via de voorschoolse educatie, de Brede School en de Centra voor Jeugd en Gezin gaat het deze kant wel op. Dat geldt vooral voor de betere toegang tot de diensten. Bij het CWI (Centrum voor werk en Inkomen) is alles bij elkaar gezet om mensen naar werk te geleiden. Dat werkt goed aan de voorkant, maar het echte werk gebeurt aan de achterkant, en daar wordt te weinig doorgepakt. Datzelfde dreigt nu bij de Centra voor Jeugd en Gezin. Die richten zich ook op de voorkant, terwijl mensen meer geholpen zijn aan de achterkant met

maatschappelijk werk, met projecten, capaciteit en de aanpak van multi-probleem gezinnen. Iets vergelijkbaars geldt ook voor de Brede School. Zijn de cultuur en de sport daar ook aanwezig? Het doorpakken op de inhoud van het beleid kan sterker, met andere woorden ‘echt dingen doen’.

Het **tweede** discussiepunt is hoe we de wethouders en de ambtenaren kunnen versterken door de onderzoeksresultaten goed te presenteren. Bijvoorbeeld in Twente de Triple P aanpak (Positief Persoonlijk Programma). De openbare presentatie in samenleving en politiek kan beter. Het **derde** discussiepunt is of we de mensen die echt in de problemen zitten, signaleren en opsporen, (de “ergste” 5% van de 15% die in de problemen zit). Dat is een nadeel van vraaggestuurd werken. Op dat punt zijn we volgens hem te bang, bijvoorbeeld op grond van het beginsel van de rechtsgelijkheid. Tegenover deze groep zouden we anders mogen optreden en dat op een andere manier regelen. Dat zou helpen bij de aanpak van interventies. Op dit punt zijn meer vrijheden nodig voor de instellingen en de uitvoerders. Bestuur en politiek dienen die vrijheden bewust te delegeren en de rug recht te houden bij publicitaire tegendruk.

4) Coreferaat van Hans Weggemans (gemeente Enschede)

Hans Weggemans zal na het coreferaat van Frans Kerckhaert vooral wat aanvullingen en aanscherpingen geven. In de eerste plaats zijn we al veel bezig met de vraag of het nu effectief is wat we doen; de Scholingsboulevard in Enschede is een voorbeeld waarbij die vraag nu sterk speelt. We doen aan evidence-based beleid: bijvoorbeeld de opvoedingsondersteuning via het regionaal in Twente opgezette Triple P (dat oorspronkelijk uit Australie komt). Op elk terrein zijn ook veel impliciete beleidstheorieën. Dat brengt hem op een kritische noot richting de wetenschap, die blijkbaar nog een groot probleem heeft om deze beleidstheorieën, die een sterke verbinding hebben met de praktijk, te toetsen. Andere organisaties (zoals NWO) doen het ook niet, en welzijnsinstellingen kunnen ook de brug niet slaan en aangeven wat werkt of efficiënt is. Overigens heeft dat ook te maken met de aanwezige (politieke) belangen, bijvoorbeeld wanneer het gaat om het wel of niet een pas op de plaats maken bij de voorschoolse educatie. Langdurig onderzoek is voor gemeenten vanwege de relatief korte beleidsperiodes, vaak niet interessant.

Het richten van de pijlen op de preventie klinkt goed. Beleidsnota's staan ook bol van preventie, maar dan vooral gericht op

het gedrag van de ouders. Daarin wordt veel energie gestoken, bijvoorbeeld in ketenmanagement. Er is een verdere verschuiving nodig in het beleid, bijvoorbeeld via het experiment *wijkcoaches* van de gemeente Enschede en de woningcorporaties in de Vogelaarwijk Velve-Lindenhof. Dit is een buitengewoon boeiende oplossing, waarbij één persoon het mandaat krijgt om alles te doen. Op basis van evaluatie van het hele 'gezinssysteem' kan de wijkcoach, die sterk in de wijk aanwezig en aan de wijk verbonden is, passende aanpakken inzetten. Dergelijke coördinatie tussen de bevoegdheden van instellingen vormt een mooie kans, maar omdat er zoveel verschillende instellingen bij betrokken zijn (die normaliter allemaal achter de voordeur komen), ontstaat er ook een zekere bestuurlijke drukte. Er zit aan dit project ook een wetenschappelijk deel: het is een project voor vier jaar waarbij samen met de UT ook onderzoek wordt gedaan naar de verschillen tussen de resultaten voor Velve-Lindenhof (de experimentwijk) en een controlewijk; de resultaten op het gebied van 'sociale stijging' voor vergelijkbare gezinnen in de experiment- en controlegroep worden bijvoorbeeld met elkaar vergeleken. Het probleem van de randomisatie blijft, omdat je feitelijke omstandigheden niet kunt gelijkschakelen. Hij heeft zelf grote twijfels of we deze factoren onder controle kunnen houden en echt

daarom veel waarde aan het gezond verstand.

5) Discussie onder leiding van Rob van de Peppel (I&O Research)

Rob van de Peppel wil graag weten of iemand van Project Triple P Twente aanwezig is. Wat doen jullie en herkennen jullie het verhaal? *Marieke Bunnik* is regiocoördinator bij het project Triple P Twente waaraan alle 14 Twentse gemeenten meedoen. Belangrijk is eenheid van taal in de opvoedingsondersteuning. Het project biedt een totaalpakket voor de opvoedingsondersteuning van ouders en specifiek voor de moeilijke gevallen. Triple P komt uit Australië en heeft zich daar bewezen in experimenteel onderzoek. In de VS is aangetoond dat het leidt tot minder kindermishandeling. Het is ook kosteneffectief. Het is herkenbaar dat programma's in Nederland slechts mondjesmaat worden onderzocht. De bal ligt bij de bestuurders en onszelf. Iets nieuws is vaak interessant, maar het zou mooi zijn als we ook een poosje aan een programma vasthouden. *Frank Kerckhaert* doet de suggestie om iets met de universiteit te doen. Het is echter lastig om hiervoor geld los te krijgen. De implementatie van het project kost al 1,5 ton, de verdere uitvoering een veelvoud. Daarbij zijn veel dubbelinvesteringen. We moeten daarom beter kijken wat we al hebben. Van veel activiteiten weten we ook niet of het werkt.

Hans Weggemans noemt als voorbeeld een investering van 20 miljoen in het peuterspeelzaalwerk. Waar ligt dan de verantwoording over de kosteneffectiviteit? Eigenlijk zou er een soort 'bijsluiter' moeten zijn. *Henk de Jong* van Mediant zegt dat deze slag pas de afgelopen jaren wordt gemaakt. We werken nu met bewezen programma's of met programma's waarnaar onderzoek wordt gedaan. Er worden ook programma's geschrapt, bijvoorbeeld als de doelgroep onvoldoende wordt bereikt. *Frank Kerckhaert* mist bij Triple P productiecijfers (feiten, getallen), daar is veel behoefte aan. *Marieke Bunnik* vindt dat productiecijfers nog niets zeggen over de effectiviteit van het programma, ze wil juist kijken naar de gedragverandering bij het kind. *Christa Slim* (gemeente Enschede) wijst op het risico van te mooie cijfers, zonder een gedegen onderzoek naar de effecten. Als voorbeeld noemt *Frank Kerckhaert* het huiselijk geweld. Scholing van agenten heeft geleid tot hogere aangiftecijfers.

Jeroen Jonker (gemeente Enschede) vindt dat instellingen niet achter de cijfers kijken naar causale effecten. Je zou als gemeente ook op dat punt eisen kunnen stellen. *Marieke Bunnik* ziet in de praktijk wel vragen over aantallen, maar verder kun je op dit moment nog niet gaan. Volgens *Rob van de Peppel* gaat het om het keurmerk effectief: een getoetste en ontwikkelde

methodiek. Iemand anders zegt dat het effect ook afhangt van de uitvoerder in interactie met de cliënt. Volgens *Marianne Junger* zit dat effect verwerkt in de interventie. Soms moet je daarvoor het stempel krijgen dat de interventie wordt bewaakt. *Marieke Bunnik* zegt dat laatste het geval is bij Triple P: er is een licentie nodig voor het geven van trainingen en nieuwe inzichten worden gecommuniceerd.

Hans Weggemans geeft aan dat we als overheid steeds meer behoefte hebben aan informatie over de effectiviteit van het beleid, bijvoorbeeld bij het Eigen Kracht programma. Daarbij wordt alleen een procesevaluatie gehouden, maar blijft het onduidelijk of het programma werkt. Ook *Rob van de Peppel* zet vraagtekens bij het onderzoek dat op dit terrein wordt gedaan, bijvoorbeeld ten aanzien van de randomisatie. *Susan Ketner* vindt dat de wetenschap op verschillende momenten (vooraf en achteraf) bij een programma betrokken moet zijn, dan is de cirkel rond. Daarvoor is wel een goede samenwerking nodig. *Jeroen Jonker* vindt dat je ook heel scherp moet zijn op waar je het precies over hebt, welke specifieke elementen uit een interventie werken. *Marianne Junger* is het daar mee eens, maar onderzoek is duur en daarom kijk je vanwege de kosten naar het hele programma. Dat is dus vooral een praktisch probleem.

Middagvoorzitter *Rob van de Peppel* stelt de analyse van Frank Kerckhaert aan de orde dat we meer moeten kijken naar de inhoud van het beleid. De keuze voor Triple P is een inhoudelijke keuze, maar achter de voordeur komen blijft moeilijk. De werkwijze daarvoor in Enschede (Velve-Lindenhof) is goed. *Frank Kerckhaert* zegt dat we vooral moeten bekijken wie het eigenlijke werk doen. Dat zijn de mensen van de instellingen en de scholen. Die moet je versterken via meer middelen en 'power'. Iemand in de zaal merkt op dat dit in de jeugdhulpverlening al wordt gedaan sinds 1996. Over de mate waarin dat gebeurt, is niet iedereen het met elkaar eens. Sommigen zeggen dat het helemaal niet gebeurt aan de preventieve kant, maar anderen dat het daar wel gebeurt bij de coördinatie. *Christa Slim* vindt dat het in de jeugdhulpverlening vaak gaat om incidenten, een deel van de probleemgevallen krijg je niet te pakken. Er is meer focus nodig om de preventie goed op te pakken.

Ook *Marieke Bunnik* van Triple P vindt dat het knelpunt bij de preventie ligt. De onderwijzer heeft daarvoor gewoon niet de tijd. *Hans Weggemans* vindt dat er door de bureaucratisering teveel geld weglekt uit het systeem. Daardoor is er te weinig tijd en capaciteit voor het primaire werk. Bij de jeugd- en wijkagent werkt het wel goed. Hij houdt daarom een pleidooi voor

ontschotting, met een regierol voor de gemeente. Het systeem moet eenvoudiger. *Marieke Bunnik* is het daarmee eens. We zijn veel aan het organiseren, maar moeten juist de back-office versterken en het primaire werk centraal stellen.

Susan Ketner (onderzoekster bij Variya) zit nog met het gerandomiseerde onderzoek. Ze denkt dat je ook zonder dat type onderzoek wel weet of iets werkt. *Marianne Junger* vindt dat een te gemakkelijke argumentatie, omdat je anders niet weet wat beter is of gewoon doet wat je normaal doet. Een goed gevoel over de werking van een programma kan verraderlijk zijn. *Hans Weggemans* noemt als voorbeeld van dit dilemma het zoekgedrag van werklozen. De interventies hadden geen effect, wel de bereidheid bij de werklozen om aan de slag te gaan.

6) Afsluiting

Theo van der Krogt bedankt namens KISS Rob van de Peppel als middagvoorzitter, Marianne Junger voor haar inleiding (over het dichten van het gat tussen praktijk en onderzoek), de beide coreferenten Frank Kerckhaert en Hans Weggemans (voor het schetsen van vragen en dilemma's) en ten slotte de overige deelnemers. Dit was een bijeenkomst in de reeks 'Ontmoet de Onderzoeker'. Wanneer mensen over dit onderwerp verder willen praten, dan zijn ideeën hierover welkom bij KISS.